

Margareta Bašaragin¹

Haag, Herbert et al. *(1997), *Grosse Frauen der Bibel: In Bild und Text (Velike žene Biblije: u slici i tekstu)*, Herder, Freiburg, Basel, Wien, 295 str.

Knjiga *Grosse Frauen der Bibel: In Bild und Text* (Velike žene Biblije: u slici i tekstu²) nastaje kao rezultat zajedničkog projekta četiri autora: Herberta Haga (Herbert Haag), koji se potpisuje kao autor *Vorwort* (Uvod), Doroteje Zele (Dorothee Sölle), kao autorke segmenta nazvanog *Meditation* (Meditacija), Džoa H. Kirhbergera, kao autora dela pod nazivom *Was nicht in der Bibel steht* (Šta ne stoji u Bibliji), Ane-Mari Šniper (Anne-Marie Schnieper) kao komentatorki slika, a za koncepciju same knjige zadužen je Emil M. Birer (Emil M. Bühler). U pitanju je luksuzno izdanje izdavačke kuće Herder na nemačkom jeziku i do sada nije prevedeno na srpski jezik. Prvo izdanje ove knjige, isto na nemačkom jeziku, pojavilo se 1993. godine u Švajcarskoj, pod izdavaštvom Lucerna.

Ključnu ulogu sa aspekta feminističke teologije u procesu nastajanja ove knjige svakako ima Doroteja Zele (1929-2003), doktorica teologije, spisateljica i lingvistkinja, koja se bavila prevashodno feminističkom, političkom teologijom i teologijom oslobođenja. Kritikovala je predstave Boga kao svemoćnog i pokušavala u svojim spisima da poveže svakodnevna iskustva patnje, siromaštva, unižavanja i zanemarenosti sa teološkim sadržajima. U 1994. godini dobila je počasnu profesuru na Univerzitetu u Hamburgu.³

U vreme publikovanja knjige u Nemačkoj, na našim prostorima feministička teologija kao pojava još nije bila zaživela⁴, za razliku od nemačkog govornog područja, gde se ona javlja u evangelističkim krugovima već sredinom osamdesetih godina XX veka, a početkom devedesetih je u sponu. Neposredno pred izlazak ove publikacije (1992) Marija Jansen (Maria Jepsen) iz Hamburga proglašena je za prvu luteransku biskupinju na svetu, čime je ženama potvrđen pristup u institucionalizovane okvire crkvenog delovanja.⁵

---

¹ Prikaz je nastao u okviru izbornog kursa „Žena i religija“ na doktorskom programu rodnih studija na CRS, ACIMSI, 2013.

² Prevod u zagradi autorke teksta.

³ http://de.wikipedia.org/wiki/Dorothee_S%C3%B6lle, 22.05.2013.

⁴ *Feministička teologija* profesorke dr Svenke Savić publikuje se tek 2001. godine

⁵ http://www.ekd.de/aktuell_presse/news_2008_06_05_2_feministische_theologie.html, 22.05.2013.

Knjiga obuhvata priče o dvadeset i šest velikih žena u Bibliji pod nazivima: *Eva und Lilit* (Eva i Lilit), *Sara und Hagar* (Sara i Hagara), *Lot's Frau und Töchter* (Lotova žena i kćeri), *Rebekka. Tochter des Betuel* (Rebeka. Kćer Vafuila), *Rachel und Lea* (Rahela i Lea), *Tamar. List gegen Macht* (Tamara. Lukavstvom protiv moći), *Die Frau des Potiphar* (Žena Potifara), *Die Dirne Rachab* (Bludnica Raava), *Die Richterin Debora* (Sudijinica Debora), *Die Tochter des Jiphtach* (Kćerke Jeftaja), *Delila und Simsons Geheimnis* (Dalila i Samsonova tajna), *Rut die Moabiterin* (Rut Moavićanka), *Hanna. Ihr Gelübde an Jahwe* (Hana. Njen zavet Bogu), *Abigail. Triumph der Klugheit* (Abigel. Trijumf razuma), *Die Hexe von Endor* (Andorska volšebnica), *Batscheba. Die schöne Frau des Urija* (Vitsaveja. Lepa žena Urije), *Die Königin von Saba* (Kraljica od Sabe), *Judit. Retterin ihres Volkes* (Judita. Spasiteljka svoga naroda), *Ester. Die Bitte einer Königin* (Jestira. Molba jedne kraljice), *Susanna und die beiden Älteren* (Suzana i dva starca), *Elisabeth. Mutter von Johannes dem Täufer* (Jelisaveta. Majka Jovana Krstitelja), *Herodias und Salome* (Irod i Saloma), *Die Frau der Salbung* (Žena pomazanja), *Maria und Martha* (Marija i Marta), *Maria von Magdala* (Marija Magdalena), *Maria, die Mutter Jesu* (Marija, Isusova majka).

Izuzetak čini lik Svete Marije, koju Zele ne obrađuje s obrazloženjem da je njen lik iznad svih drugih žena, naglašavajući da je Marija dobila potvrdu i bila visoko poštovana i u umetnosti i među teolozima.

Struktura knjige je dosledno ostvarena na sledeći način. Svaka priča o biblijskom liku žene u ovoj knjizi počinje izvodom iz Svetog pisma u kom se opisuju okolnosti i radnja u kojem se dati ženski lik pominje. Potom sledi deo *Was nicht in der Bibel steht* (Šta ne stoji u Bibliji) koji pruža informacije i razmatra okolnosti pojave određenog ženskog lika u religioznim narativima unutar drugih religija, pretežno judeizma i islama, kao i načine prikaza i zastupljenosti tog ženskog lika prateći istoriju umetnosti od ranog srednjeg do sredine dvadesetog veka. Obuhvaćene su i likovna i literarna i muzička umetnost, uglavnom evropska, sa akcentom na umetnike/ce sa nemačkog govornog područja. Odabiranje je sa jasnom namerom stvaranja predstave date žene iz Biblije u umetnosti, koja oslikava ideloško-kulturno i društveno ustrojstvo hrišćanskog sveta naspram ženskih figura iz Biblije. Uz svaki tekst o pojedinom ženskom biblijskom liku date su ilustracije iz umetnosti slikarstva najrazličitijih vrsta na kojima je on predložen kao jedna od centralnih figura u prikazu određene biblijske priče. Okupljeni su autori i autorke raznovrsnih umetničkih pravaca i stilova slikarstva. Svaka ilustracija praćena je legendom uz komentar.

Odabrana slikarska dela omogućavaju čitateljima/kama teksta ne samo potpuniji doživljaj pročitanog teksta, već i svedoče umetničkim slikovnim doživljajem neke biblijske priče. Na kraju knjige popisana je obimna literatura.

Centralno mesto u strukturi jedne odrednice teksta zauzima odeljak pod naslovom *Meditation* (Meditacija) koji potpisuje Doroteja Zele, koncipiran kao lični i iskreni doživljaji biblijskih priča o ženama. Ovde detaljnije govorim samo o njenim originalnim teološkim interpretacijama uz kritički osvrt iz feminističkog ugla. Ona preispituje patrijarhalnu strukturu i raskrinkava kliše uloga koje su žene i muškarci tog vremena mogli imati. U tome često postavlja pitanja na koja još niko, pa ni ona sama, nije dobio jednoznačan odgovor, što upućuje čitaoce/teljke da sami/e formiraju svoja mišljenja i stavove. U tom smislu je ovaj deo inspirativan za one koji se ne usuđuju verovati u sopstvene doživljaje biblijskog teksta.

Tako, na primer, u priči o Lotu i njegovim ćerkama opisano je kako je Bog poslao dvojicu anđela da unište Sodomu i Gomoru, zbog razvrata i greha koji su u njima vladali. Anđeli su od Lota, koji je sa ženom i dve ćerke živeo u Sodomi, zatražili prenoćište. Te večeri nailazi rulja sadista i zahteva od Lota da im preda goste. Lot to odbija, nudeći sopstvene ćeri. Zbog pružena im utočišta i zaštite, anđeli mu govore da beži iz grada ne osvrćući se. On to i čini, ali se njegova žena bežeći osvrnula i pretvorila u stub soli. Lot sa ćerkama dospeva do pećine, koju im je Bog izdubio u planini. Njegove ćerke iz straha da će ostati nerotkinje odlučuju da opiju oca vinom i jedna za drugom ležu sa njim. Time obezbeđuju nastavak ljudske vrste.

Zeles postavlja pitanje zašto je Lot ponudio sopstvene ćerke rulji sadista na kolektivno silovanje (52). Da li se Lotu to činilo manjim zlom od isporučivanja dvojice neznanaca, kojima je obećao gostoprimstvo i zaštitu; možda je gostoprimstvo drugima bilo iznad sopstvenih želja; možda je silovanje tada smatrano „normalnom pojavom“; možda je Lot u gostima prepoznao Božije anđele, pa je iz religioznih osnova bio spreman žrtvovati kćeri da bi služio Bogu. Bog kažnjava Lotovu ženu pretvorivši je u stub soli, što se, mimo zabrane, okrenula da pogleda na grad u kom je živela. Zele postavlja pitanje neposlušnosti žene. Da li je u pitanju znatiželja (kao Eva), ili pak saosećanje sa nastradalim stanovnicima grada? Zele smatra da je Lotova žena u ovoj porodici nosilac čovečanske brige: jedino ona ne želi da se potčini i živi u progonstvu, te i biva pretvorena u kamen.

Priča o Lotovoj porodici ima dva dela, jedan o supruzi, drugi o ćerkama, koje na prevaru zavode svoga oca. Sada su žene te koje planiraju i dejstvuju u cilju održavanja vrste. Incest po

ovoj priči nije počinio pohotni muškarac (otac) nad devojkom. Zele ostvalja po strani široko prihvaćenu interpretaciju da nije bilo čoveka sa kojim bi mogle imati poroda: možda su još uvek bile u šoku od potpunog uništenja Sodome i Gomore; možda su se htele osvetiti ocu za ono što je nameravao sa njima učiniti u Sodomi; možda je pripovedač želeo na ironičan način saopštiti da žene imaju svojevrstu jačinu i snagu.

Zeles podseća da se najvećim grehom počinjenim u Sodomi smatra praksa obožavanja nasilja. Svi seksualni odnosi bili su očigledno u vezi sa nasiljem, a svako sažaljevanje siromašnih i ubogih se nasilno kažnjavalo, dok je teror bio sredstvo politike. Bog je naredio da se sramni sa zemljom koncept zajedništva koji počiva na nasilju, u kome su pravednost i sažaljenje nepoznati. Smatram ovakav koncept greha ne samo antidiskriminatornim i feminističkim, već i odrazom savremenih stremljanja u kontekstu izgradnje društva utemeljenog na svekolikoj ravnopravnosti i sveopštem uvažavanju.

Zeles interpretira i susret Marije (Isusove majke) i Jelisavete (majke Jovana Krstitelja) (247). Marija dolazi u posetu svojoj rođaki Jelisaveti sa kojom provodi prva tri meseca svoje trudnoće. Majčinstvo i sestrinstvo razvijaju se zajedno. Obe žene imaju udela u tajni nastajanja novog života i veruju svim svojim čulima. Obe spoznaju Boga kroz „produhovljeno“ sopstveno telo. Priča o ove dve žene i njihovoj još nerođenoj deci, smatra Doroteja Zeles, odiše bliskoću i toplinom, pa se postavlja pitanje da li ona stvarno potiče od muških pripovedača ili nam je ostavljena u nasleđe usmenim putem od neke žene, još iz najstarijih hrišćanskih zajednica.

U starozavetnoj priči o Suzani i dva starca (238) Doroteja Zeles pronalazi, između ostalog, i ključne momente za istoriju prava. Suzana je osuđena na smrt i svedena na stanje koje i predviđa patrijarhalna misao: biće bez glasa, prava i imetka. Suzana ne pokušava da se požali pred sudom, već je oslonjena na Boga. Kroz lik Danijela, mudrog mladića koji govori samo istinu, pojavljuje se Bog kao onaj koji ima saznanja o sakrivenome, koji poznaje istinu i koji zaštićuje nedužne od samovoljne moći. Sa aspekta istorije prava ovo se može razumeti kao napredak u iznalaženju istine: unakrsnim propitivanjem staraca bivaju utvrđene njihove protivurečne izjave i nevinost žene. Bog je čuo Suzanin vapaj za pomoć i probudio svoj duh u Danijelu koji pravdu suportstavlja moći, raskrinkava laž, dolazi do istine i spasava nedužne, a sudi grešnima. Međutim, Suzana ostaje unutar pravnog ustrojstva patrijarhata nema i pod starateljstvom Danijela.

Ova publikacija predstavlja svojevrsnu avanturu u biblijski svet davno prohujalih vremena, u kome su žene i muškarci stasavali prvenstveno u ljudska bića, sa svim svojim manama i vrlinama. Opisane biblijske priče pružaju mogućnost uvida u procese nastanka i razvitka ljudskog roda, kao neizostavnog segmenta dobro osmišljenog svetog Božijeg plana. One govore istovremeno i o ulogama koje su žene i muškarci toga vremena zauzimali i igrali na sceni svog javnog i privatnog života i njihovim međusobnim odnosima. Knjiga problematizuje i danas itekako aktuelnu tematiku žene kao nemog objekta kojim upravljaju muškarac ili Bog, u skladu sa patrijarhalnim poimanjem samog Boga i ukazuje da su žene Biblije i subjekti koji planiraju, deluju, bune se, ne mire se sa situacijom i ne predaju. I žene učestvuju u istoriji nastanka ljudskog roda, kao pramajke pored praočeva, i njima Bog obećava sigurnu budućnost i mnogobrojno potomstvo. Bog čuje glas žena, vapaj boli zbog nanesene nepravde ili pretrpljenog nasilja, jer se nalaze u Njegovoj zaštiti.

Lične interpretacije biblijskog teksta Doroteje Zele podstiču čitateljke da se ohrabre i da same stvaraju sopstvena razumevanja onoga što su poruke teksta. To je feministički aspekt u pažljivom iščitavanju biblijskog teksta. Knjiga o velikim ženama Biblije uvodi čitateljka/ima novu rodnu perspektivu u sagledavanju teoloških kanona, koja doprinosi međureligijskom dijalogu i međugeneracijskom pristupu vremenu i društvu. Na taj način ona vodi čitateljke/e put kritičkog pristupa savremenoj tematici unutar crkvenih organizacija, koja se odnosi na stav crkava prema rodnim odnosima, njihovoj retradicionalizaciji, stigmatizaciji feminizma i prevaspitavanjem žena (Barat, Eržebet 2010) u pravcu ponovnog uspostavljanja patrijarhalnog heteronormativa.

*Herbert Hag (1015-2001) je bio profesor emeritus i doktor teologije, specijalizovan za oblast Starog testamenta. U uvodu objašnjava razloge nastanka ove knjige, navodeći da je to knjiga o ženama iz Biblije, koje su zahvaljujući feminističkoj teologiji dobile na značaju, čime se otkriva i postojanje prećutkivane i zaboravljene tradicije žena u Bibliji.

Džo H. Kirhberger je slobodan pisac, koji se bavi humanističkim i književno-umetničkim temama i istraživanjima za razne publikacije.

Ana-Mari Šniper je stekla doktorat iz istorije umetnosti, lektorka, slobodna novinarka i redaktorka.

Literatura:

Savić, Svenka ur. (2001), *Feministička teologija*, Futura publikacije, Novi Sad

Barat, Eržebet (2010), Ideologija aktivne kooperacije: konceptualizacija rodni odnosa u poslanici kardinala Ratzinger (2004), Vera Vasić, priredila, *Diskurs i diskursi*: Zbornik u čast Svenki Savić, Filozofski fakultet, Novi Sad, 151-168.

http://www.ekd.de/aktuell_presse/news_2008_06_05_2_feministische_theologie.html 22.5.2013.

http://de.wikipedia.org/wiki/Dorothee_S%C3%B6lle 22.5.2013.

<http://www.dorothee-soelle.de/> 20.5. 2013.